

РОЗВИТОК МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ ШЛЯХОМ ПОСИЛЕННЯ МОТИВАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Стаття присвячена розвитку мотивації учнів до вивчення англійської мови, рекомендаціям щодо її підвищення у процесі розвитку мовної особистості.

Актуальність проблеми розвитку мовної особистості викликана новими освітніми реаліями, потребою у швидкій адаптації до умов полікультурного світу. Зростає роль мови як засобу спілкування. На цей час пріоритетною метою навчання й виховання виступає не сукупність знань, умінь і навичок, а створення оптимальних умов для вільного саморозвитку особистості через посилення її мотиваційної сфери. Завдання підвищення мотивації передбачає залучення внутрішніх ресурсів педагога та учнів для забезпечення розвитку молодшої людини, яка вміє комунікативно виправдано й грамотно послуговуватися мовою в різноманітних ситуаціях, усвідомлює необхідність самоосвітньої діяльності, має готовність опановувати нові знання, вивчати нові мови.

Поняття мовної особистості і сам термін були введені в лінгвістику в 30-х роках В.Виноградовим. Проблемі формування мовної особистості приділяється велика увага в сучасних дослідженнях (Г.Богін, Л.Варзацька, М.Вашуленко, В.Карасик, Ю.Караулов, Л.Мацько, М.Пентиліук, Л.Скуратівський, Г.Шелехова). Вони спільні в думці, що мовна особистість – це людина, яка виявляє високий рівень мовної і мовленнєвої компетенції, людина, здатна представити себе в суспільстві засобами мови.

Цілком закономірним і своєчасним є розробка Концепції мовної освіти в Україні. Основна ідея полягає у формуванні багатомовної особистості, яка досконало володіла б не тільки рідною мовою, а й однією чи кількома іноземними.

У психолінгвістиці, міжкультурній комунікації, методиці викладання другої мови розвивається самостійний напрям – формування «вторинної мовної особистості (Н.Гальскова, М.Колпакова, О.Леонтович, І.Халеева, К.Хитрик) як особистості, яка оволодіває іншою «мовною картиною світу», що дає можливість зрозуміти нову культуру.

Теорія мовної освіти тісно пов'язана з мотивами, які досліджувала Г.Коморовська (1978). Цією проблемою займалися і займаються В.Давидов, П.Гальперін, Н.Єлфімова, Д.Єльконін, Л.Занков, В.Крутецький, О.Леонтьєв, А.Маркова, Н.Тализіна, С.Рубінштейн, А.Петровський, П.Якобсон, М.Ярошевський та інші. Сучасні психологи, педагоги, методисти мають єдину

* © Піскун О.Г.

думку про те, що якість виконання діяльності і її результат залежить, перш за все, від прагнення і потреб індивіда, його мотивації. Саме мотивація викликає цілеспрямовану активність, що визначає вибір засобів і прийомів для досягнення мети. Мотивація є основним і важливим «запусковим механізмом» при вивченні іноземних мов [4].

Метою даної статті є розкриття доцільності розвитку мовної особистості шляхом формування мотиваційної сфери учнів на уроках англійської мови.

На сучасному етапі розвитку лінгводидактики як науки зростає роль формування особистості, яка вміє здобувати інформацію з різних джерел, засвоювати, поновлювати та оцінювати її, застосовувати способи пізнавальної і творчої діяльності. У «Короткому тлумачному словнику» за редакцією С.Єрмоленко подається таке *визначення мовної особистості*: «... поєднання в особі мовця його мовної компетенції, прагнення до творчого самовираження, вільного, автоматичного здійснення різнобічної мовної діяльності. Мовна особистість свідомо ставить до своєї мовної практики, несе на собі відбиток суспільно-соціального, територіального середовища, традицій виховання в національній культурі...» [3, с. 93].

Загальноприйнятою є думка про те, що у процесі вивчення іноземної мови формується мовна особистість, яку Ю.Караулов визначив як *вторинну мовну особистість* [5].

Компонентами формування мовної особистості є вироблення: лінгвістичної компетенції (теоретичні знання про мову); мовної (практичне оволодіння мовою); комунікативної (використання мови відповідно до ситуації спілкування, навички правильної мовної поведінки); культурологічної (входження в культуру мови, що вивчається, подолання культурного бар'єру у спілкуванні).

Людина у своєму мовному розвитку поступово переходить від більш низького рівня мовної особистості до вищого. Так, наприклад, у світлі концепції Ю.Караулова, *мовна особистість має трирівневу структуру* :

- вербально-семантичний рівень;
- лінгво-когнітивний (тезаурусний);
- мотиваційний (прагматичний).

Одиницями першого рівня є окремі слова. При цьому враховується як кількість лексичних одиниць, так і вміння правильно використовувати вербальні засоби. До структурних одиниць другого рівня відносяться ідеї, поняття, концепти. Лінгвокогнітивний рівень передбачає перехід до знань, пізнавальної діяльності людини.

Третій рівень (мотиваційний) – містить у собі цілі, мотиви, інтереси, настановлення, забезпечує в аналізі мовної особистості закономірний перехід до осмислення мовленнєвої діяль-

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

ності. Саме вмотивованість мовця є найбільш істотним фактором, що обумовлює індивідуальні якості мовної особистості [5, с. 35–68].

Мовна особистість виявляє себе в актах мовленнєвої діяльності, що формується під впливом психологічних процесів. У цьому плані вона виступає як психічна особистість. Такий підхід вимагає врахування пізнавальних можливостей учнів, розвитку їхнього мислення, що здійснюється у формі мовлення. У розвитку мовної особистості важливим є психологічні передумови засвоєння знань та формування комунікативних умінь і навичок. Найголовнішою з них є позитивне ставлення учнів до процесу навчання (інтерес до предмета, підтримується стала увага, не порушується темп навчальної роботи) [6].

Однією з навчально-виховних функцій учителя англійської мови є прямий вплив на особистість учня. Ця функція здійснюється як шляхом стимулювання до навчальної діяльності (оцінка, припис, вплив сім'ї, громадська думка), так і за допомогою впливу на формування мотивації до навчання і самовиховання. При цьому у взаєминах учителя та учнів важливі такі чинники, як взаємна повага, довіра, висока вимогливість і постійний контроль з боку вчителя [1].

Мотивація до вивчення англійської мови сприяє розвитку мовної особистості учнів під час навчання. Мотивація являє собою енергетичну сторону і характеризує спрямованість поведінки. Вона визначає вибір учнів, надає їм сил і витривалості, робить їхню поведінку цілеспрямованою [4].

Нині існує необхідність мотивації до вивчення англійської мови на всіх етапах навчання. Перед учителем стоїть завдання свідомо впливати на власну активність учнів на уроках для розвитку їхніх мовних особистостей, які проявляють себе в мовленнєвій діяльності.

Розцінюючи мотивацію як важливу причину процесу оволодіння іноземною мовою, І.Власова, В.Лобашев, В.Тропин стверджували, що мотивація визначається власними прагненнями і пристрастями, а також потребами людини. Учитель може тільки опосередковано вплинути на неї, створюючи передумови й формуючи основи виникнення особистої зацікавленості учня в роботі.

Учителю необхідні знання типів мотивації, щоб розвивати мовну особистість учнів. Психологи вказують на різноманітність мотиваційної сфери, її складну структуру. По-перше, на неї можуть впливати *соціальні мотиви*, що визначаються потребами суспільства; у сукупності вони складають зовнішню мотивацію, яка існує у двох різновидах: як широкосоціальна мотивація і як вузькоособистісна. По-друге, на мотиваційну сферу людини може впливати і *характер діяльності*. Це так звана внутрішня мотивація, її підвидом вважається мотивація успішності. Обидва

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

3. Підтримання дисципліни для створення розумної робочої атмосфери. Це означає не стільки обов'язково повне мовчання, як атмосфера спокою і організації.

4. Мотивованість і зацікавленість самого вчителя. Діяльність, що надихає і приносить задоволення, безсумнівно, має добрий результат.

5. Залучення учнів до більш активної участі у класних видах діяльності, що вимагають взаємодії учнів та спільних зусиль з їхнього боку. Робота в групах та моделювання призначені для досягнення цієї мети.

6. Підвищення самооцінки учнів.

7. Позитивний зворотній зв'язок на письмові завдання.

8. Переживання учнями відчуття гордості за свої досягнення через демонстрацію своїх робіт.

9. Обговорення з учнями причин вивчення мови і того, як кожне із завдань сприяє досягненню мети.

10. Заохочення їх до прийняття рішень пов'язаних із вивченням мови.

11. Залучення учнів до визначення цілей вивчення мови. Це дуже важливий елемент в мотивації, щоб допомогти дітям розвивати внутрішнє почуття контролю й рухатися в напрямку автономії.

12. Визнання учнів як особистостей. Вони повинні мати можливість навчатися способами, які є індивідуальними й важливими для них.

13. Формування в них віри в себе та переконання їх у власній ефективності у вивченні мови.

14. Формування внутрішніх переконань, що є причиною власних дій та контролю за їх результатами.

15. Допомога рухатися до орієнтованого стилю майстерності, прагнення знайти способи покращення своєї діяльності і досягнення успіху в діяльності.

16. Підвищення внутрішньої мотивації. Важливо допомогти учням побачити значення у проведенні заходів заради них самих більше ніж для зовнішніх причин.

17. Створення сприятливого середовища навчання. Контекст, що є сприятливим, посилює волю, щоб вчитися, особистість має можливість виразити себе, розвинути свій потенціал та індивідуальність. Створюються умови для потужної мотивації.

18. Надання інформації учням, що вони зробили або не зробили добре, і що вони можуть зробити, щоб поліпшити результати. Учителі повинні знати про небезпеку надмірної залежності від похвали і про негативні наслідки покарань і доган.

Досвід роботи та особисті спостереження вчителів іноземної мови Білозерської ЗОШ № 3 дали можливість усвідомити фактори, з якими пов'язане підвищення мотивації до вивчення англій-

ської мови. Поряд із методикою навчання, важливим є правильне ставлення вчителя до процесу навчальної діяльності.

1. Мотивація пов'язана із знанням того, як учитися. Уміння виробити позитивне ставлення до навчання, чіткість уявлень про цілі, уміння підкріплювати свій стан будь-якими, навіть дуже маленькими успіхами підвищує пізнавальну активність. Віра вчителя в бажаний результат, формування його у своїй уяві підкріплюється діями та із часом реалізується в конкретні досягнення.

Доречно спиратися на бажання дитини. Важливе не те, чого бажаємо ми самі, а те, чого хоче учень. Він не винний у своїх бажаннях. Завдання педагога – змінити напрям його прагнень, якщо вони не збігаються з педагогічними цілями.

Важливо допомогти учню розвиватися в напрямі поставленої мети, розробити алгоритм навчання, розподілити його на етапи, розробляти інструкції, схеми, таблиці, зорові опори для допомоги в навчанні. Наприклад, учню складно писати твори англійською мовою – доцільно ознайомити його зі структурою твору, пояснити, що необхідно підготувати епіграф, визначитися з ідеєю твору, написати розгорнутий план, а потім приступати до власне написання.

2. Мотивація пов'язана з формуванням правильного ставлення вчителя до учнів, в основі якого лежить зосередження на розвитку мовної особистості. Важливим для педагога є розуміння необхідності контролювати свої емоції, підтримувати позитивні, аналізувати та трансформувати негативні, такі як неприязнь, роздратованість, обурення. Відмовитись від сталих суджень про здібності учнів, особливо негативних, наприклад: «слабкий учень», «поганий клас». Пам'ятати, що діти перебувають у процесі розвитку і правильна зміна компонентів навчально-виховного процесу покликана змінити результат. Тож доречним є питання: «Що я можу змінити у своїй роботі, щоб наблизитись до поставленої мети?» Розвиток відбувається в природній атмосфері, де кожен учасник має можливість отримувати задоволення від діяльності. Тому індивідуальний підхід до учнів, створення ситуацій, де можна показати себе, спираючись на свої здібності, та отримати підтримку там, де вони відчують себе слабкими, сприяє самоствердженню, викликає позитивні відчуття. Слід визнавати чесноти, схвалювати успіхи, давати дитині шанси та пам'ятати, що завжди краще хвалити, ніж критикувати. Добре авансувати найменші позитивні зрушення. Безпрограшний стимул – «Я вірю, що ти зможеш!».

3. Мотивація пов'язана з цінностями та переконаннями. Якщо ми віримо, що зможемо зробити заплановане, то цей предмет стає для нас дуже актуальним. І навпаки, якщо ми не віримо у власні сили, то це блокує шлях до досягнення мети. Переконання кристалізуються навколо системи цінностей

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

людини, створюючи, у свою чергу, систему особистих правил про себе і світ навколо. Заохочуючи учня та помічаючи його найменші успіхи, учитель збільшує його віру у власні сили. Навчання плануванню діяльності, розподіл її на етапи є ефективним у роботі педагога. Вироблення правильного ставлення до невдач, як перешкод, покликаних стимулювати бажання аналізувати свою діяльність та знаходити способи вирішення задач, є необхідним у процесі розвитку особистості. Доцільним є усвідомлення необхідності переборювати переконання, які обмежують, та створити систему таких переконань, які будуть підтримувати.

Розуміння свого типу мотивації (позитивного чи негативного) дає змогу врахувати його у своїй діяльності.

Також учителі Білозерської школи №3 ознайомились із теорією «вивченої беспорядності» американського психолога Мартіна Селігмана, дослідника закономірностей її формування й корекції та Володимира Ромека, що спирався у своїх роботах на ідеї Селігмана. Ці автори вважають, що людина може набувати своєрідного негативного досвіду через усвідомлення того, що її дії ніяк не впливають на хід подій і не призводять до бажаних результатів [2].

Зважаючи на це, учителі нашої школи провели спостереження та зробили ще декілька важливих, на нашу думку, висновків:

Учитель має заохочувати в собі такі якості, як мобільність, гнучкість, здатність до варіативності для формування усвідомленої узгодженості між діями дітей та своїми реакціями, що коректно відображають результат діяльності на уроках англійської мови.

Наслідки повинні бути (життя не може бути одноманітним). Тож доцільним є ознайомлення вихованців з різними сторонами діяльності, надання їм можливості самим знайти потрібні наслідки. Наслідки повинні бути різноманітними (у відповідь на різні дії учнів слід поводити себе по-різному, баланс позитивних і негативних дій урівноважувати балансом позитивних і негативних наслідків). Одноманітно позитивні, як і одноманітно негативні наслідки ведуть до беспорядності. Між позитивною діяльністю і позитивними (приємними) наслідками, негативною діяльністю і негативними (неприємними) наслідками мусить бути чіткий і очевидний зв'язок. Проміжок часу між дією і наслідком повинен бути мінімальним (реакція на дію має бути миттєвою, або якомога швидшою і різноманітною).

Відповідно, розвиток відбувається тоді, коли учні бачать, що багато залежить від них, від їх зусиль, вони відчувають, що за поганою поведінкою або неправильно вибраним способом дії виникають негативні наслідки, за осмисленими діями – результативність покращується.

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

Значною мірою розвиток мотивації до вивчення англійської мови залежить від того, у яких словах учителі інтерпретують учням наслідки. Розмаїття і спонтанності реакцій – показник майстерності вчителя у спілкуванні з учнями, шлях, який веде до розуміння учнями вимог, вибору способів навчання, зростання активності на уроках, розвитку їх мовної особистості.

Оцінювання має носити стимулювальний характер. За поганою оцінкою повинен слідувати зворотний зв'язок «чому? що змінити? що для цього зробити?», спостереження вчителя за вибором учня, заохочення та схвалення спроб покращення діяльності учнів.

Дані спостереження та практика дали можливість побачити зміни у ставленні школярів до навчання, до себе та оточуючих. Здібні учні стали більше демонструвати свої творчі здібності, слабкі – менше сумніватись, більше діяти. Підвищився рівень навчальних досягнень.

Отже, мотивація служить головною умовою успішного оволодіння мовами, і її необхідно постійно підвищувати. Основним чинником під час навчання школярів іноземній мові вважається педагогічна майстерність учителя, знання своїх учнів, їхніх психологічних, вікових, особистісних, індивідуальних особливостей. Поряд з умінням добирати відповідні засоби навчання, а також правильно й методично грамотно організовувати роботу з ними, перед вчителем стоять завдання формувати в собі мобільність, гнучкість, звичку до розмаїття і спонтанності реакцій, знаходити конкретні шляхи, методи та прийоми зацікавлення, які сприятимуть формуванню мовної особистості кожного учня у процесі навчання іноземної мови.

Література:

1. Ворон А. О. Теоретичні засади формування мовної особистості засобами іноземної мови [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : http://www.psyh.kiev.ua/Ворон_А._О.
2. ДучимінськаТ.І. Теоретико-методологічні засади вивчення, профілактики та подолання синдрому завченої безпорадності [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuu.gov.ua/portal/soc_qum/pspl/2012_16/347-356.pdf-про
3. Єрмоленко С. Я. Українська мова: Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів. / С. Я. Єрмоленко, С. П. Бирик, О. Г. Тодор. – К. : Либідь, 2001. – 223 с.
4. Зимняя И. А. Психология обучения иностранным языкам в школе. – М., Русский язык, 1991. – 224 с.
5. Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность / Ю.Н.Караулов. – М. : Наука, 1987.
6. Пентилюк М. І. Актуальні проблеми сучасної лінгводидактики: Збірка статей. – К. : Ленвіт, 2011. – 256 с.
7. Тадеєва М. І. Роль мотивації при вивченні іноземної мови в сучасній школі: Європейський контекст [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuu.gov.ua/portal/soc_gum/Sitimn/2010_25/rol%

20motivacii%20pru%20uvuvchenni. pdf

8. Marion Williams, Robert L Burden. Psychology for Language Teachers: a Social Constructivist Approach. – Cambridge U. P., 1997.
9. Wright T. Roles of Teachers and Learners. – Oxford: University Press, 1987.

Романько Т.І.*

ІНТЕРАКТИВНІ ФОРМИ І МЕТОДИ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ СЕРЕДНІХ КЛАСІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

У статті розглянуто інтерактивні форми і методи екологічного виховання учнів середніх класів при формуванні почуття відповідальності за стан природного довкілля.

У сучасних умовах, коли масштаби екологічних змін досягли критичного рівня, формування екологічної освіти у підрастаючого покоління стало соціальним замовленням держави, яке сформульовано в багатьох нормативних документах, концепції розвитку освіти у ХХІ столітті, концепції екологічної освіти України, концепції виховання дітей та молоді у національній системі освіти.

Усвідомлення необхідності виходу сучасного суспільства з кризової ситуації в системі «людина – суспільство – природа» потребує в найближчий час активізації інтелектуального, морального, духовного, естетичного потенціалу особистості, задоволення її потреби в гармонії взаємозв'язків зі світом природи в ім'я істини, добра, краси на основі вищих духовних цінностей.

Тому, на наш погляд, у процесі наукового забезпечення збалансованого екологічного й соціального розвитку суспільства та збереження довкілля є необхідним розроблення й використання таких технологій навчання учнів загальноосвітніх шкіл, у яких чільне місце займало б формування системи знань та навичок раціонального природокористування, системи переконань, моральних принципів, екологічних цінностей, активної позиції в природоохоронній діяльності.

В. Вербицький правомірно наголошує: «Настав час зрозуміти, що виховання – це не підготовка і проведення заходів. А внутрішня самозміна особистості, яка відбувається на основі особистого досвіду і здобуття знань про навколишній світ... Онтологічні (буття) підходи до навчання і виховання змінюють звичайний педагогічний простір: не вказувати, не вимагати, а створювати умови для свободи вибору... Суспільству потрібна особистість, яка могла б самостійно діяти, приймати рішення, робити свій вибір і відповідати за нього» [3, с. 35].

Ми маємо визнати той факт, що за роки реформування національної школи України ще не вдалося істотно підвищити рі-

* © Романько Т.І.